

02

HISTORIE
STATISTIKY
STŘEDOVĚK

STŘEDOVĚK ROZTŘÍŠTĚNÉ PRAMENY

Statistické prameny z doby středověku neměly celostátní povahu, protože řízení země nebylo centralizováno. Jako statistické prameny můžeme z této doby využít různé zakládací listiny, závěti nebo zápisy o koupi a darování pozemků či nemovitostí. Vznikaly také různé soupisy a zápisy za účelem vybírání daní, odvodů k vojsku či zjištění majetku. Majitelé panství si také zpravidla vedli záznamy o poddaných osobách, o jejich majetku a uložených daních nebo jiných povinnostech. Dochovaly se také zápisy o obývaných domech či potenciálních brancích.

1058

*nejstarší dochovaný
soupis na našem území*

VÍTE, ŽE

za nejstarší dochovaný pramen, jemuž lze na našem území přisoudit i význam statistický, je soupis majetku litoměřického kostela sv. Štěpána? V zakládací listině kníže Spytihněv II. „...vybral z otrocké čeledi z každého svého hradu a z každého řemesla tak, jak se sluší na knížecí službu, muže se ženou, se syny a dcerami, náležejícího k jednomu každému řemeslu. Také daroval čtrnáct vsí, odevzdaných hostům a šest vsí, vykázaným služebníkům a oráčům se všemi nezbytnostmi, totiž s lesy a poplužími. Rovněž dal dvě vinice s vinaři, kolik by jich stačilo k jejich obdělávání, třicet mladých dělnic, také sto klisen s velkým polem a tolikéž ovcí, třicet krav a sedmdesát vepřů [...] Jména vsí jsou: Křešice, Brná, Popovo, Zásada, Travčice, Řepčice, Týnec, Malečov, Březí, Ptačice, Liběšice, Chouč, Bohušovice, Chotěšov.“

↑ Zakládací listina kostela sv. Štěpána v Litoměřicích, rok 1058.

↑ Broumovský urbář. I staré mapy lze použít jako statistický pramen.

URBĀŘ STATISTICKÁ ROČENKA STŘEDOVĚKU

Urbáře obsahovaly pro každou ves či rychtu souhrnný výčet povinností poddaných vůči vrchnosti nebo v něm byli zapisováni jmenovitě konkrétní poddaní a jejich povinnosti. Kromě urbářů existovaly i tzv. výběřcí rejstříky, ve kterých se evidovaly skutečně odvedené platy, dávky a odpracovaná robota.

Nejstarší urbáře vznikaly na našem území ve 13. století. Sestavovaly se na základě starší evidence, donačních listin, výpovědí svědků nebo tradice. V urbářích se dochovaly i údaje, které bychom mohli označit za statistické zjišťování. Například v urbáři rožmberského panství v jižních Čechách z roku 1373 lze nalézt doklad o zkoumání stavu lesa. Je v něm uvedena rozloha lesa, jeho druhové složení i předpokládaný způsob využití.

Platby a dávky odváděli poddaní většinou dvakrát ročně, a to na sv. Jiří (24. dubna) či na sv. Jana (24. června) a na sv. Václava (28. září) nebo sv. Havla (16. října), výjimečně i v jiných termínech.

Při každé změně poměrů se pořizovaly nové urbáře. Z urbářů se později vyvinuly vesnické pozemkové knihy, které obsahovaly zápisy z oblasti práva závazkového, dědického (závěti), rodinného (svatební smlouvy, nároky sirotků) a různé další doplňující údaje (dluhy, zbývající platby, inventář aj.).

↑ Vybírání naturálních daní ve středověku.

VÍTE, ŽE

v období novověku na urbáře navázaly tzv. urbáriální fasse, které měla vrchnost vyhotovit za vlády Marie Terezie, aby se v celé zemi dosáhlo jednotných urbáriálních poměrů? Zatímco na Moravě byly v letech 1775-1776 zpracovány fasse na všech panstvích, v Čechách vrchnost tyto snahy bojkotovala a vzniklo jen několik málo nových urbářů. Své opodstatnění ztratily urbáře po zrušení poddanství v roce 1848.

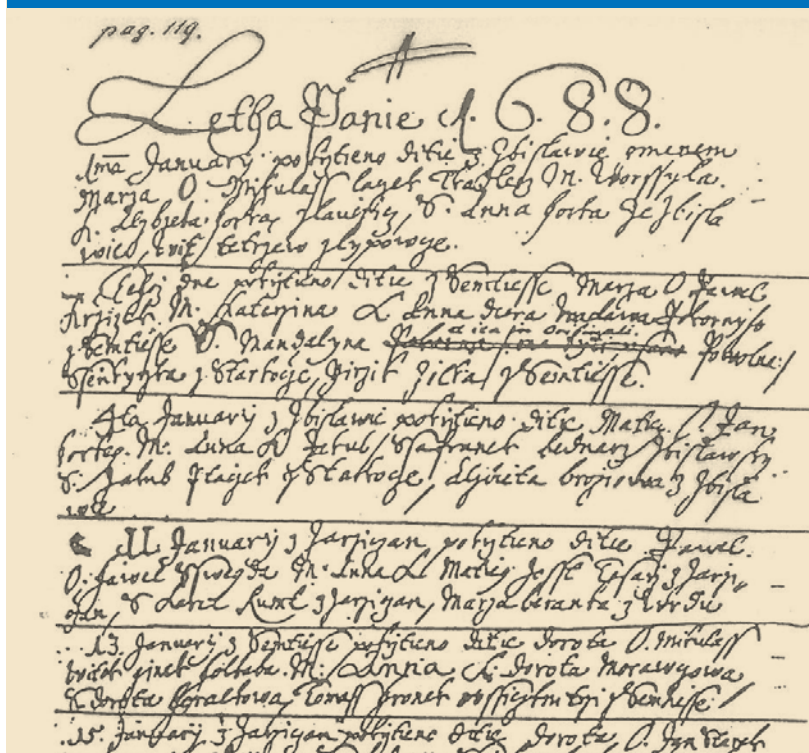
13. STOLETÍ

CÍRKEVNÍ MATRIKY

V 13. století se v Evropě objevují první církevní matriky. Nejstarší dochovanou matrikou na našem území je matrika narozených města Jáchymov z roku 1531. Do matrik se zapisovaly svatby, křty a pohřby. Jazykem zápisu byla obvykle čeština nebo němčina podle jazykové oblasti fary nebo národnosti toho, kdo matriku vedl – tím mohl být nejen farář, ale třeba i kostelník nebo kantor. V roce 1760 pak vyšlo nařízení o povinném užívání latiny. Až do roku 1784 byly matriční zápisy ve větších, jejichž forma byla předepsána, přesto nebyla jednotná a lišila se podle pisatele.

U narozených se uváděl rok, měsíc a den křtu dítěte, jméno a příjmení křtícího, jméno dítěte, jméno a přízvisko či příjmení otce a jméno matky. Pak následovala jména a příjmení kmotrů a kmoter. Údaje o oddaných zahrnovaly především datum svatby, jména a příjmení snoubenců, rodičů, svědků, jméno oddávajícího a údaj o tom jak a kdy byly provedeny ohlášky. U zemřelých se zapisovalo datum pohřbu, jméno a příjmení zemřelého a jeho přibližný věk. Zápis obsahoval i poznámku, jak byl zemřelý knězem zaopatřen a jméno pohřbívacího.

V roce 1781 se matriky staly veřejnými listinami, od roku 1784 museli duchovní předávat údaje z matrik státním úřadům. Od roku 1785 se zápisy v matrikách unifikovaly, protože se od větného zápisu přešlo k vyplňování předtisknutých formulářů. V roce 1950 byly matriky převedeny na národní výbory. Dnes je spravují obecní/městské úřady a evidují se v nich svatby, narození a zemřelí.

↕ Křestní matrika farnosti Zbyslav.

Léta Páně 1688

1. ledna pokřtěno dítě ze Zbyslavi jménem Mařa. O. Mikuláš Hájek tkadlec. M. Voršila. K. Alžběta Horká z Loučic, S. Anna Horká ze Zbyslavi, Vít Tetřev z Lipouce.

Téhož dne pokřtěno dítě ze Semtěše Mařa. O. Pavel Křížek, M. Kateřina. K. Anna dcera Václava Pokorného ze Semtěše. S. Mandalyna Povolná šenkýřka ze Starokoče, Jiřík Jilka ze Semtěše.

4. ledna ze Zbyslavi pokřtěno dítě Matěj. O. Jan Horký, M. Anna. K. Jakub Šafránek bednář zbyslavský, S. Jakub Ptáček ze Starokoče, Alžběta Brožova z Zbyslavi.

11. ledna ze Zařičan pokřtěno dítě Pavel. O. Pavel Švejda. M. Anna. K. Matěj Jošt šafář ze Zařičan, S. Havel Ruml ze Zařičan, Mařa Beranka z Vrdu.

13. ledna ze Semtěše pokřtěno dítě Dorota. O. Mikuláš Vitek jinak Holbaba. M. Anna. K. Dorota Moravcova, S. Dorota Horalkova, Tomáš Hronek, všichni tři ze Semtěše.

Pozn.: O. – otec, M. – matka, K. – kmotr, kmotra, S. – svědek.

STŘEDOVĚK

OKÉNKO DO CIZINY

1086 ANGLIE: KNIHA POSLEDNÍHO SOUDU

Roku 1086 nechal Vilém I. Dobyvatel sepsat Knihu posledního soudu, kam byli zapsáni všichni držitelé půdy v Anglii. Podle této knihy zde žilo okolo 9,3 tisíce držitelů půdy ze strany šlechty a duchovenstva, 85 tisíc svobodníků, 108 tisíc poddaných, 89 tisíc nájemců a 25 tisíc otroků, ze kterých se v příštím století stali nevolníci. Z toho lze odvodit, že v Anglii v té době bylo přibližně 300 tisíc hlav rodin, tedy asi 1,5 až 2 miliony osob.

1381 ČÍNA

Úřední sčítání lidu v Číně roku 1381 přineslo údaj 59 873 305 osob. Následující sčítání, které proběhlo o deset let později, ale dospělo k číslu o tři miliony nižšímu. Následovaly dva roky oprav a úprav a v roce 1393 se císař spokojil s údajem 60 545 812 obyvatel.

1427 FLORENTSKÝ KATASTR

Florentský katastr obsahuje demografické údaje o florentském panství v Toskánsku. Jedná se o údaje ze sčítání lidu a soupisu majetku, který provedla Florentská republika v letech 1427–1429. Za každou domácnost je vždy uvedeno jméno hlavy této domácnosti, počet jejích členů a majetek domácnosti. Osoba, která stála v čele domácnosti, nesla individuální odpovědnost za řádné placení daní. Platila se rovná daň ve výši zhruba 0,5 % ze zdanitelného základu.

↓ *Už ve středověku měla Florencie více než 100 tisíc obyvatel.*

↑ *Klástersní knihovny jsou nevyčerpatelným zdrojem.*

↓ *Příklad zápisu z katastru.*

Agnolo Lorenzo Machiavelli, bankéř, 45 let, ženatý, hlava desetičlenné domácnosti. Celkový majetek 2 013 florénů, ke zdanění přiznává 1 992 florénů. Bydlí ve vlastním domě ve čtvrti Santo Spirito (část Nichio), nevládní žádná zvířata.